

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Беседа П. С.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
polinabeseda@ukr.net*

Для формування у молодших школярів цілісної природничо-наукової картини світу, розвитку естетичного емоційно-ціннісного ставлення до природи та коректного поводження з нею, необхідно розширювати, поглиблювати та систематизувати знання про правила екологічно доцільної поведінки. Зараз питання формування екологічної свідомості у школярів усіх вікових груп є досить актуальним, однак відомо, що молодші школярі є чутливішими до сприйняття навколишнього світу. Тому, робота щодо становлення їхньої правильної екологічної свідомості є суспільно-важливою і потребує постійного розширення та вдосконалення. Необхідним є формування у школярів природоохоронних мотивів, практичних навичок та умінь щодо поліпшення стану навколишнього середовища [3].

Водночас, постійне втручання у процес екологічного виховання може призвести до неоднозначного тлумачення школярем тих вимог та принципів екологічної поведінки, які до нього ставляться. Тому, з метою запобігання таких суперечливих ситуацій необхідно проводити бесіди та навчальні заходи у межах шкільних програм, які сприятимуть становленню коректної екологічної свідомості.

Метою повідомлення є теоретичний аналіз формування та становлення екологічної свідомості як форми реалізації екологічної культури молодшого школяра.

У молодшому шкільному віці психіка молодшого школяра досягає рівня розвитку, що буде необхідним для подальшого навчання у школі. А особливо це стосується питань гармонічної взаємодії з оточенням та навколишнім світом. У всіх сферах психічного розвитку дитини відбуваються важливі новоутворення, тобто, перебудовується інтелект, особистість та соціальні відносини. І чим більше позитивних здобутків, уявлень та переконань набуде молодший школяр, тим легше він впорається з неминучими проблемами підліткового віку. Тому в цей період становлення гармонійного світогляду особистості на природу, флору, фауну, тварин, рослин, повітря є дуже важливим для формування психічно здорової екологічної свідомості.

Зміни екологічно-техногенного змісту, що відбуваються зараз в суспільстві, прямо впливають на орієнтацію життєдіяльності людини. Дотримання особистістю встановлених норм та правил поведінки,

спрямованих на збереження екологічної рівноваги в природі є наслідком формування правильної екологічної свідомості та вірного екологічного виховання у процесі навчання.

Поняття екологічної свідомості розуміється у контексті базового визначення свідомості, однак з тією лише різницею, що екологічній свідомості властивий екологічний зміст. Психологічна свідомість молодшого школяра включає відчуття себе суб'єктом, який пізнає оточуючий світ, здатний у думках уявляти існуючу та уявну дійсність, контролювати та керувати власними психічними поведінковими станами й здатний бачити та сприймати у формі образів оточуючу дійсність [3; 4].

Для ефективного становлення екологічної свідомості дитини необхідні спільна діяльність та активне спілкування з нею дорослих (батьків, родичів, вихователів, вчителів, психологів тощо).

Становлення екологічної свідомості молодшого школяра передбачає усвідомлення ним не лише зовнішнього навколишнього світу, а й самого себе, своїх відчуттів, образів та уявлень стосовно природних явищ та екологічних криз. Зрозуміти образи, думки, уявлення та почуття дитини щодо її екологічної культури можливо в матеріально втілених предметах її творчої праці на екологічну тематику. Такі предмети втілюють в собі психологію їх творців, а тому стають усвідомленими.

У даному контексті творчість є шляхом до самопізнання та розвитку екологічної свідомості молодшого школяра через сприймання ним своїх власних творінь й розвитку його екологічної культури. Вивчення позиції дитини та її ставлення до природи дає змогу визначити її змістовні зв'язки екологічної свідомості з реальною дійсністю.

С. Дерябо під екологічною свідомістю розуміє сукупність екологічних уявлень, існуючого суб'єктивного ставлення до природи, а також відповідних стратегій та технологій взаємодії з нею [2]. Інакше кажучи, це сукупність уявлень дитини про природу, переконання та ідеали, які обумовлюють її ставлення до оточуючого середовища, його законів та взаємодії з ним.

Задачею екологічної освіти є психологічне включення школяра у світ природи, що обумовлене існуючою системою екологічних уявлень. Очевидно, що у молодшому шкільному віці дитина сприймає навколишній світ на уявленнях про природу, тварин, рослин, почерпнутих з мультиплікаційних фільмів, дитячих книжок, ігор, а також почутих від дорослих вдома чи по телебаченню. Тобто, таким чином у процесі розвитку в школярів формуються певні екологічні уявлення. А такі уявлення, у свою чергу, є складовими екологічної свідомості молодшого школяра і тому дуже важливим завданням екологічного виховання дитини є сформувані її правильний та гармонійний світогляд [5].

Екологічними уявленнями дитини є вже отримані нею певні знання про систему організації всіх живих організмів, їх типи та норми поведінки і взаємодії між собою. Тобто, йдеться про принципи взаємодії людини з природним навколишнім світом, вплив такого середовища на життя і здоров'я людини.

У молодшому шкільному віці дитина повинна знати як функціонують природні системи та чинники, що на них впливають. Однак, тут слід враховувати, що для дітей даної вікової групи поняття екології є досить складними та в якійсь мірі незрозумілими. Дитина не завжди сприймає серйозно явища навколишнього світу через те, що може не розуміти тлумачень екологічних подій, криз та суперечностей. Така інтерпретація може бути цілком доречною для учнів старших класів, проте у молодших класах треба обирати більше ігровий та розважальний підхід у вивченні питань взаємодії з природою та правильною екологічною поведінкою.

У свідомість дитини необхідно інсталювати, що кожен окремий індивід впливає на функціонування природних систем. Тому дитина молодшого шкільного віку повинна мати ціннісні екологічні установки щодо вірної поведінки під час взаємодії з природою. Науковці виокремлюють 4 види екологічних уявлень людини. Це уявлення про цінності, уявлення про потреби, уявлення про вчинки та уявлення про ставлення.

Уявлення про екологічні цінності, зокрема молодшого школяра, ґрунтуються на тому, що несприятлива екологічна ситуація, яка склалася у світі, пов'язана з неконструктивною поведінкою людей, яка є неприйнятною для нормальних умов існування суспільства. Тому виникають екологічні кризи та катастрофи [3].

Можливо, що дитина після отриманої нової для її свідомості інформації почне переглядати і самостійно коригувати своє ставлення, наприклад до об'єктів флори чи фауни, інтуїтивно розуміючи, що так буде краще. Таким чином, у неї сформується певні уявлення про цінності, яких треба дотримуватися та про які треба повсякчас дбати. Й це внесе певні корективи у її екологічну свідомість вже на даному етапі розвитку.

Говорячи про уявлення-потреби молодшого школяра у сприйнятті ним питань екологічного змісту, мається на увазі, що питання екології є для нього важливими як джерела і причини його життєвої активності та є основою його життєдіяльності. Специфіка таких уявлень визначається працею людини. Однак, для школяра його праця полягає у навчанні, а тому його уявлення про природні потреби черпаються з навчально-виховних шкільних програм, а також спілкування з батьками, родичами та друзями. Необхідно пояснювати, що є корисним, а що шкідливим для життя і здоров'я, а також шляхи досягнення можливого корисного результату для задоволення свої потреб.

Аналізуючи уявлення молодшого школяра про вчинки в екологічному середовищі, варто наголосити, що вони розглядаються як дії дитини стосовно прийнятних соціальних, етичних та правових норм. Тут може бути як дія, так і бездіяльність. Отже, слід коректно вкласти в екологічну свідомість дитини вжиття потрібних заходів та вчинків в тій чи іншій екологічній ситуації.

Система ставлень до навколишньої дійсності являє собою основу психологічної характеристики особистості. Ставлення дитини до природи виявляється в тому, яке значення для неї мають здійснювані нею екологічно значущі дії. Такі уявленні можуть мати як позитивний так і негативний контекст. Тому важливо спрямувати роботу в напрямку розвитку шанобливого ставлення до довкілля, формуючи належну екологічну культуру школяра [4].

Екологічна свідомість та мислення є своєрідними показниками рівня сформованої екопсихологічної культури, розуміння й ототожнення особистістю себе зі світом природи, як невід'ємної її складової, рівня усвідомлення впливу людини на природу, показником запасу практичних умінь і навичок у процесі екологічної діяльності, тобто раціонального користування природними ресурсами, їх охорони та збагачення [1].

Отже, для формування екологічно відповідальної поведінки молодшого школяра слід сприяти розвитку його екологічної свідомості, тобто спонукати його коректно особисто сприймати інформацію про природу, розуміти наслідки власних дій, створюючи таким чином еколого-інформаційний контекст поведінки.

Процес екологічної освіти та екологічного виховання молодших школярів слід організовувати таким чином, щоб у дитини створювалася певна ідеальна модель прийнятних дій і вчинків у відносинах з навколишнім світом. Тоді сформується особистість, яка усвідомлює значущість своєї ролі в організації екологічних відносин людини з природою, є морально та духовно піднесеною до найвищих засад екологічної культури.

Література:

1. Беседа П.С., Кононова М.М. Особливості формування екопсихологічної культури молодшого школяра. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IX (96), 181, 2021, P. 61-64.
2. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. *Экологическая психология и педагогика*. Ростов-на-Дону: «Феникс», 1996. 477 с.
3. Падалка Р.Г. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості молодшого школяра: дис. канд. наук: 19.00.07. Київ. – 2018. – 234 с.
4. Шепель І.М. Шляхи виховання екологічної культури в освітньо-виховному процесі початкової школи / *Приазовський економічний вісник*. 2019, № 63, Т.1. С. 105-109.

5. Швалб Ю. М. Історичний розвиток форм свідомості: теоретична модель / Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. 7. Екологічна психологія / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Житомир: «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2013. Вип. 34. С. 198-209.

УДК 316.614-159

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бігдан І. С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

bigdanira@gmail.com

Сучасний період, який переживає суспільство України, можна назвати кризовим у багатьох відношеннях. Швидкі зміни, які відбуваються в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життя, часто являються хаотичними, несподіваними і вимагають від кожного повсякденних незвичних дій та рішень. Такі умови життєдіяльності висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини.

Вступ до вищого навчального закладу – значна подія в житті молоді людини. Адже це – її перший самостійний крок і початок відповідального етапу життя. Успішність та ефективність навчання у вищому навчальному закладі залежить від багатьох чинників, коло яких складають як інтра-, так і інтерпсихологічні процеси та явища. Із перших кроків студенти-першокурсники включені у нове динамічне та інтелектуально вимогливе середовище. Саме з цих кроків починають формуватися нові стосунки та ставлення до майбутньої професійної діяльності, до фахового оточення та його цінностей.

Мета – за допомогою емпіричного дослідження визначити соціально-психологічні особливості процесу адаптації студентів першого курсу до навчання у вищому навчальному закладі.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети нами використовувалися загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних) та методи емпіричного дослідження (опитування): методика діагностики соціально-психологічної адаптації (за К. Роджерсом, Р. Даймондом); багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (за О. Г. Маклаковим, С. В. Чермяніним); методика «Мотивація навчання у вузі» (за Т. І. Ільїним). Емпіричною базою дослідження виступала вибірка, до якої увійшли 40 першокурсників (26 дівчат та 14 хлопців), які